

การศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมสำหรับเด็กไทย

A STUDY ON EDUCATIONAL APPROACHES FOR ENHANCING SOCIALLY RESPONSIBLE
CITIZENSHIP AMONG THAI CHILDRENศิริธร สุตตานนท์¹Siridhra Soottanon¹พิชญุตม์ พชรธรรมโรจน์²Pichayut Phacharadhamaroj²¹คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม

Faculty of Education, Nakorn Phanom University

E-mail: siridhara@npu.ac.th

²นักวิชาการอิสระ

Independent academic

E-mail: pichayut.p3265@outlook.com

Received : August 22, 2023

Revised : December 14, 2025

Accepted : December 26, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มุ่งศึกษาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมของเด็กไทยและพัฒนาโมเดลเชิงแนวคิดเพื่อใช้เป็นกรอบในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองผ่านการศึกษา โดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผลการวิเคราะห์พบว่า การพัฒนาพลเมืองใส่ใจสังคมจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวยุคใหม่ และการเมืองซึ่งกำหนดโอกาส ประสบการณ์ และกรอบคิดของผู้เรียน ปัจจัยเศรษฐกิจสัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทางสังคม ส่วนปัจจัยครอบครัวทำหน้าที่หล่อหลอมค่านิยมพื้นฐานเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ขณะที่ปัจจัยการเมืองเกี่ยวข้องกับบรรยากาศทางสังคมที่ส่งเสริมหรือจำกัดการตั้งคำถามและการแสดงออกอย่างอิสระ ซึ่งล้วนเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองทั้ง 9 ประการ ได้แก่ ความมีวินัย การทำหน้าที่ทางสังคม ความสนใจต่อปัญหาสาธารณะ การมีส่วนร่วม การกล้าแสดงความคิดเห็น การไม่เพิกเฉยต่อความอยุติธรรม การอาสาปฏิบัติจริง ภาวะผู้นำ และการพัฒนาตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งนี้ การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และกิจกรรมอาสาสมัครมีบทบาทสำคัญต่อการหล่อหลอมคุณลักษณะดังกล่าว เนื่องจากเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเผชิญสถานการณ์จริง สะท้อนคิดต่อบทบาทของตน และเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาเชิงปัจเจกและโครงสร้างสังคม ส่งผลให้เกิดเจตคติประชาธิปไตย ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการไม่ยอมรับผิดชอบต่อความอยุติธรรม โดยสรุป โมเดลที่บูรณาการปัจจัยโครงสร้างเข้ากับการเรียนรู้เชิงปฏิบัติสามารถเสริมสร้างพลเมืองรุ่นใหม่ที่มีความตระหนักและพร้อมมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ความเป็นพลเมือง พลเมืองใส่ใจสังคม เด็กไทย การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์
การมีส่วนร่วมอาสาสมัคร

Abstract

This study aims to examine the characteristics of socially responsible citizenship among Thai children and to develop a conceptual model that serves as a framework for promoting citizenship education. Using a documentary research methodology, the analysis reveals that cultivating socially responsible citizenship requires careful consideration of economic, familial, and political factors that shape learners' opportunities, experiences, and perspectives. Economic factors are linked to disparities in resources that support social learning, while family influences play a crucial role in shaping core values related to collective responsibility. Political conditions further determine the social climate that either encourages or constrains inquiry, critical reflection, and freedom of expression. These structural factors form essential conditions for the development of nine key citizenship attributes: discipline, social responsibility, awareness of public issues, civic participation, willingness to express opinions, intolerance of injustice, volunteer engagement, leadership, and personal development for the benefit of others. Experiential learning and volunteer-based activities serve as central mechanisms in fostering these attributes, as they allow learners to engage with real-world situations, reflect on their roles, and recognize the interconnectedness between individual issues and broader social structures. Such experiences nurture democratic attitudes, a sense of collective responsibility, and a refusal to accept injustice. In conclusion, a model that integrates structural influences with practice-based learning can effectively cultivate a new generation of citizens who are socially aware and actively committed to the development of a democratic society.

Keywords: Citizenship, Socially responsible citizenship, Thai children, Experiential learning, Volunteer participation

บทนำ

การพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยถือเป็นเป้าหมายสำคัญของสังคมไทย เนื่องจากคุณลักษณะของพลเมืองที่พึงประสงค์ เช่น ความรับผิดชอบ การพึ่งพาตนเอง การเคารพสิทธิผู้อื่น การยอมรับความแตกต่าง และการมีส่วนร่วมต่อส่วนรวม ล้วนเป็นฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม สภาพสังคมปัจจุบันสะท้อนว่าเยาวชนจำนวนไม่น้อยยังขาดความตระหนักรู้ต่อปัญหาและบทบาทของตนในฐานะสมาชิกสาธารณะ ส่งผลให้การพัฒนาให้เป็นพลเมืองเชิงรุกหรือ Active Citizenship กลายเป็นภารกิจที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง ทั้งนี้ แม้มีการตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาพลเมือง แต่การกำหนดเพียงชุดค่านิยมยังไม่เพียงพอ หากขาดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับความหมายและองค์ประกอบเชิงปฏิบัติของ Active Citizenship ในสังคมไทย

Lawson (2001) ระบุว่า citizenship ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายแต่หมายถึงการมีส่วนร่วมและความผูกพันกับชุมชน ซึ่งต้องถูกหล่อหลอมผ่านประสบการณ์จริงทั้งในโรงเรียนและชุมชน มากกว่าการเรียนรู้เชิงทฤษฎี แนวทางนี้ช่วยขยายความหมายของ Active Citizenship ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและสามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนากรอบที่เหมาะสมกับบริบทไทยได้ อย่างไรก็ตาม แนวทางในสถาบันการศึกษาไทยยังเน้นเนื้อหาทางวิชาการมากกว่าการลงมือปฏิบัติ เช่น การท่องจำรายวิชาหน้าที่พลเมืองหรือการประเมินผลแบบอ้อม ทำให้ทักษะการคิดวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมเชิงรุกไม่สามารถพัฒนาได้อย่างจริงจัง (คณะกรรมการพัฒนาการบริหารระบบการศึกษา, 2561; อภิชากรีมาบุตร และ เพียรพิทย์ โรจนปัญญา, 2568)

แม้บางโครงการการศึกษาพบผลเชิงบวก เช่น การพัฒนาพฤติกรรมของเยาวชนผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์หรือการเรียนรู้เชื่อมโยง (เกวลี รังษิสุทธาภรณ์, 2563; ปริณัฐ ไชยนิชัย และ สมพงษ์ เกสานุช, 2564) แต่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นโครงการนำร่องที่ขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถขยายผลในระดับประเทศได้ (Thairoongrojana, 2024) ประกอบกับการวิจัยพบว่าเยาวชนจำนวนมากแม้มีความตระหนักรู้ต่อปัญหาสังคม แต่ขาดเวทีหรือโครงสร้างสนับสนุนที่เอื้อต่อ

การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Seeda and Chamaratana, 2023) ช่องว่างเชิงโครงสร้างเหล่านี้ทำให้ศักยภาพของเยาวชนในการเป็นพลเมืองเชิงรุกถูกจำกัด และสะท้อนปัญหาความไม่เท่าเทียมด้านโอกาสในสังคมไทย

ข้อจำกัดของแนวทางเดิมสะท้อนอย่างชัดเจนว่าการส่งเสริมพลเมืองในไทยยังขาดความเป็นระบบและขาดการสังเคราะห์ให้เป็นโมเดลมาตรฐานที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างกว้างขวาง (ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, 2552) ขณะเดียวกัน การพึ่งพาเพียงแนวคิดตะวันตกไม่สามารถครอบคลุมความท้าทายเฉพาะของสังคมไทยได้ เนื่องจากไทยยังมีบริบทของระบบอุปถัมภ์ อำนาจนิยม และอภิสิทธิ์นิยมซึ่งส่งผลให้พลเมืองจำนวนหนึ่งกลายเป็นพลเมืองเฉื่อยชา (อรรถพล อนันตวรสกุล, 2560) ดังนั้น การพัฒนาโมเดลจึงต้องอาศัยการสังเคราะห์ทั้งแนวคิดสากลและปัจจัยเชิงวัฒนธรรมการเมืองไทย เพื่อออกแบบกลไกที่ช่วยให้เยาวชนสามารถคิดวิเคราะห์ มีส่วนร่วม และพัฒนาบทบาทในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างยั่งยืน

จากผลการสืบค้นพบงานวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมสำหรับเด็กไทย ระหว่าง พ.ศ. 2558-2568 เพียงประมาณ 11 เรื่อง ซึ่งถือว่ามีย่านจำกัดเมื่อเทียบกับความสำคัญของประเด็น แสดงให้เห็นช่องว่างด้านองค์ความรู้ที่ยังไม่ถูกสำรวจอย่างเพียงพอ ทั้งในด้านการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ กลไกการสนับสนุนระหว่างโรงเรียนและชุมชน ตลอดจนรูปแบบการพัฒนาพลเมืองที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นที่หลากหลาย ข้อจำกัดขององค์ความรู้เหล่านี้สะท้อนว่าประเด็นพลเมืองใส่ใจสังคมยังขาดกรอบแนวคิดและหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ครอบคลุมและลึกซึ้งเพียงพอที่จะนำไปสู่แนวทางปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในระดับประเทศ

แม้สังคมไทยจะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบและมีส่วนร่วม แต่แนวทางปฏิบัติที่ใช้อยู่ยังขาดความเป็นระบบ ขาดกลไกสนับสนุนที่ชัดเจน และยังไม่สามารถปรับใช้ได้กับบริบทที่แตกต่างกันทั้งในเมือง ชนบท และพื้นที่วัฒนธรรมเฉพาะ ส่งผลให้เยาวชนจำนวนมากยังไม่สามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการมีส่วนร่วมในชีวิตจริงอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยครั้งนี้จึงมีความจำเป็นในการพัฒนาโมเดลการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมที่บูรณาการองค์ความรู้ ทักษะ ค่านิยม และประสบการณ์จริง ให้สอดคล้องกับบริบทของเด็กไทยอย่างแท้จริง เพื่อเป็นรากฐานในการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของเยาวชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนในระบอบประชาธิปไตย

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเรื่องพลเมืองใส่ใจสังคม

แนวคิดพลเมืองใส่ใจสังคมเน้นการตระหนักต่อประเด็นสาธารณะ การคิดวิเคราะห์ และการตัดสินใจอย่างรับผิดชอบบนฐานกฎหมายและจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับพัฒนาการพลเมือง 3 ระดับของ Denby (2008) และ ถวิลวดี บุรีกุล (2551) ที่มองการเติบโตของพลเมืองจากการปฏิบัติตามหน้าที่ ไปสู่การมีส่วนร่วมในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เช่นเดียวกับ Westheimer และ Kahne (2004) ที่แบ่งระดับพลเมืองเป็นผู้รับผิดชอบ ผู้มีส่วนร่วม และผู้มุ่งความยุติธรรม ทั้งหมดชี้ว่าพลเมืองระดับสูงต้องมีวิสัยทัศน์เชิงวิพากษ์ ตั้งคำถามต่อความไม่เป็นธรรม และทำงานร่วมกับระบบสาธารณะอย่างมีความรับผิดชอบ (Hadijah, 2025) ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการหล่อหลอมพลเมืองประชาธิปไตยยุคใหม่

เมื่อความรับผิดชอบพื้นฐานถูกพัฒนา พลเมืองจะก้าวสู่การมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมอาสาสมัคร งานสาธารณะ หรือการร่วมตัดสินใจระดับชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจของ civic engagement ที่เสริมสร้าง social capital และความร่วมมือทางสังคม (Hadijah, อ้างแล้ว; ถวิลวดี บุรีกุล, อ้างแล้ว) ขณะเดียวกัน พลเมืองระดับ justice-oriented ตาม Westheimer และ Kahne (2004) จะสามารถมองเห็นสาเหตุเชิงโครงสร้างของความเหลื่อมล้ำ และมีบทบาทในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ สำหรับบริบทไทย แนวคิดนี้สอดคล้องกับคุณลักษณะพลเมือง 9 ประการตามหลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. 2551 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) ซึ่งครอบคลุมทั้งวินัย การมีส่วนร่วม การไม่เพิกเฉยต่อความอยุติธรรม และการพัฒนาตนเพื่อประโยชน์สาธารณะ จึงเห็นได้ว่าการบูรณาการกรอบสากลกับบริบทไทยช่วยสร้างพัฒนาการพลเมืองที่สมดุลทั้งด้านหน้าที่ การมีส่วนร่วม และความมุ่งมั่นต่อความยุติธรรมเพื่อสังคมที่ยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์

การเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนสร้างความรู้จากการปฏิบัติจริง ผ่านวัฏจักรของประสบการณ์ตรง การสะท้อนคิด การสรุปความเข้าใจ และการทดลองใช้แนวคิดใหม่ตามกรอบของ Kolb (1984) ซึ่งสอดคล้องกับ Dewey (1938) ที่มองว่าประสบการณ์คือฐานรากของการศึกษาและผู้เรียนเป็นผู้สร้างความหมายด้วยตนเอง แนวคิดนี้จึงถูกนำไปประยุกต์ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ชุมชนเป็นฐาน และการฝึกวิชาชีพ โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับสถานการณ์จริงเพื่อสร้างความหมายใหม่ (Tennant and Pogson, 1995) การออกแบบประสบการณ์เรียนรู้จึงต้องเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับชีวิตจริงของผู้เรียน และใช้ประเด็นร่วมสมัยหรือปัญหาสาธารณะเพื่อช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์และการเรียนรู้อย่างยั่งยืน (Kolb, 1984)

หัวใจสำคัญของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์อยู่ที่การจัดสถานการณ์ที่ผู้เรียนมีบทบาทสูง เช่น กรณีศึกษา การจำลองสถานการณ์ เกม หรือบทบาทสมมติ ซึ่งช่วยกระตุ้นการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจตามแนวคิดของ Kolb และ Dewey ควบคู่กับกระบวนการสะท้อนคิดผ่านการบันทึก การวิเคราะห์เหตุการณ์ และการอภิปราย ซึ่งทำให้ผู้เรียนสังเคราะห์องค์ความรู้จากประสบการณ์ตรงได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง เช่น การทำงานอาสาสมัครหรือกิจกรรมชุมชน ยังช่วยพัฒนาทักษะชีวิตและจิตสาธารณะ โดย Furco (1996) ชี้ว่านี่คือองค์ประกอบหลักที่ทำให้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ส่งผลทั้งต่อพัฒนาการด้านความรู้และคุณค่าทางสังคมอย่างแท้จริง

แนวคิดการมีส่วนร่วมเป็นอาสาสมัคร

การเป็นอาสาสมัครสะท้อนการกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยสมัครใจ ไม่หวังผลตอบแทน และตั้งอยู่บนค่านิยมของความเกื้อกูลและความรับผิดชอบทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ Ellis และ Noyes (1990) ที่มองว่าอาสาสมัครคือผู้เลือกทำสิ่งซึ่งตนเชื่อว่ามีคุณค่าโดยไม่ถือเป็นหน้าที่ การมีส่วนร่วมในงานอาสาจึงทำหน้าที่หล่อหลอมจิตสาธารณะและค่านิยมพลเมืองใส่ใจสังคม ขณะเดียวกันแรงจูงใจของอาสาสมัครเกิดได้ทั้งจากปัจจัยภายใน เช่น ความเห็นอกเห็นใจและความต้องการทำสิ่งที่มีความหมาย และปัจจัยภายนอก เช่น ครอบครัว เพื่อน หรือชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ Clary (1998) และ Penner (2004) ที่อธิบายว่าการอาสาสมัครมีรากฐานจากค่านิยมส่วนบุคคล ความสัมพันธ์ทางสังคม และโอกาสพัฒนาตนเอง จึงนับเป็นกระบวนการที่หล่อหลอมเจตคติและพฤติกรรมเพื่อสาธารณะอย่างเป็นระบบ

ผลของการทำงานอาสาสมัครส่งเสริมพัฒนาการทั้งด้านบุคคลและสังคม ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคงทางอารมณ์ การมองเห็นคุณค่าตนเอง และการพัฒนาทักษะทางสังคมที่จำเป็นต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่น Wilson (2000) ชี้ว่าการอาสาช่วยขยายมุมมองต่อความหลากหลาย เสริมภาวะผู้นำ และสร้างความเข้าใจผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง ในระดับสาธารณะ การอาสาเป็นฐานสำคัญของการสร้างพลเมืองที่รับผิดชอบ มีส่วนร่วม และตื่นตัวต่อประเด็นสาธารณะ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของพลเมืองคุณภาพในสังคมประชาธิปไตย การอาสาสมัครจึงมิใช่เพียงการทำประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่เป็นกลไกทางสังคมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเชิงคุณค่าทั้งในระดับปัจเจกและส่วนรวมอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคม

การส่งเสริมความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมต้องเริ่มจากโครงสร้างรัฐที่กำหนดทิศทางผ่านรัฐธรรมนูญ นโยบาย และยุทธศาสตร์การศึกษา ซึ่งทำหน้าที่กำหนดทิศทาง หน้าที่ และกรอบการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับ Hoskins และ Kerr (2012) ที่ชี้ว่ารัฐคือกลไกสำคัญในการสร้างเงื่อนไขให้พลเมืองตื่นตัวต่อสาธารณะ ขณะเดียวกัน สถาบันสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา และสื่อ ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ขัดเกลาทางสังคม ส่งผ่านค่านิยม จิตสำนึกสาธารณะ และทักษะการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับกรอบของ Westheimer และ Kahne (2004) ที่เน้นการพัฒนาพลเมืองผู้รับผิดชอบ ผู้มีส่วนร่วม และผู้มุ่งเปลี่ยนแปลงสังคมผ่านประสบการณ์เรียนรู้ที่มีความหมาย

พร้อมกันนี้ ภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเยาวชน เครือข่ายจิตอาสา และองค์กรพัฒนาเอกชน ถือเป็นพลังสนับสนุนที่เสริมสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมและเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทจริงในประเด็นสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับ Edwards (2014) ที่มองว่า civil society เป็นแกนกลางของประชาธิปไตยเชิงปฏิบัติและการพัฒนา

พลเมืองที่เข้มแข็ง ดังนั้น การผสมความร่วมมือระหว่างรัฐ สถาบันสังคม และภาคประชาสังคมจึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาพลเมืองใส่ใจสังคมอย่างเป็นระบบ มีความต่อเนื่อง และนำไปสู่ความยั่งยืนระดับสังคม

แนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์

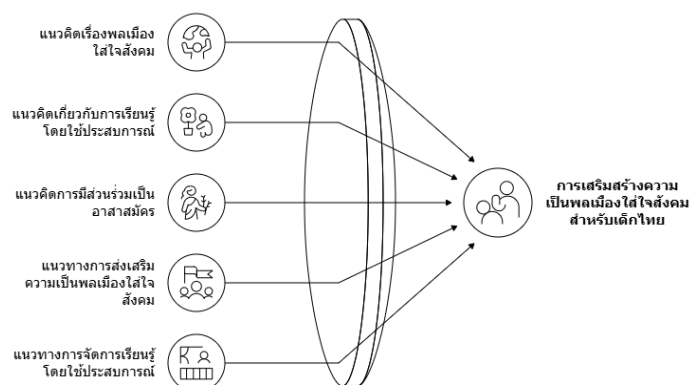
การจัดการเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์เป็นฐานเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาพลเมืองใส่ใจสังคม เพราะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ไตร่ตรอง และสังเคราะห์องค์ความรู้จากประสบการณ์ตามวงจร 4 ขั้นของ Kolb (อ้างแล้ว) ที่ว่าด้วยประสบการณ์ตรง การใคร่ครวญ การสร้างแนวคิด และการทดลองใหม่ ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจสังคมอย่างลึกซึ้งในบริบทชีวิตตนเอง แนวคิดนี้สอดคล้องกับ Constructivism ที่อธิบายว่าความรู้เกิดจากการสร้างความหมายผ่านปฏิสัมพันธ์กับโลกจริง (Hmelo-Silver, 2004) จึงช่วยหล่อหลอมทักษะสำคัญของพลเมืองประชาธิปไตย อาทิ การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และความสามารถอยู่ร่วมอย่างสันติ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL) และ Service-Learning ทำหน้าที่เป็นกลไกปฏิบัติการที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองเชิงรับผิดชอบและมีส่วนร่วม โดย PBL เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนแก้ปัญหาที่ซับซ้อนผ่านการสืบค้น เหตุผล และความร่วมมือ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพลเมืองมีส่วนร่วมของ Passe (2010) ส่วน Service-Learning เชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ในชุมชน ทำให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหาสังคมจากสถานการณ์จริง เกิดการสะท้อนคิดและความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลตามแนวคิดของ Dewey (อ้างแล้ว) ทั้งยังสอดคล้องกับงานของ Eyster และ Giles (1999) ที่ชี้ว่าการบริการสังคมช่วยพัฒนาความตระหนักด้านสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย ดังนั้น Experiential Learning จึงเป็นฐานคิดที่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองอย่างรอบด้านผ่านการบูรณาการประสบการณ์จริง การคิดเชิงวิพากษ์ และการมีส่วนร่วมต่อสาธารณะอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมสำหรับเด็กไทย
2. เพื่อนำเสนอโมเดลเพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมทางการศึกษาสำหรับเด็กไทย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 : กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมและนำเสนอโมเดลเพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมทางการศึกษาสำหรับเด็กไทย โดยแหล่งข้อมูลหลักประกอบด้วยเอกสาร ตำรา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ การวิจัยเอกสารที่มีได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มตัวอย่างใด ๆ โดยตรง โดยมีขั้นตอนในการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยเริ่มจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะพลเมืองใส่ใจสังคมและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบการวิเคราะห์ 5 ประเด็น ได้แก่ 1) พลเมืองใส่ใจสังคม 2) การเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์ 3) การมีส่วนร่วมร่วมอาสาสมัคร 4) แนวทางส่งเสริมความเป็นพลเมือง และ 5) การจัดการเรียนรู้บนฐานประสบการณ์ กรอบดังกล่าวถูกใช้เป็นโครงสร้างสำหรับพัฒนาเกณฑ์การเข้ารหัสและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ
2. จากนั้น ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตข้อมูล โดยเลือกงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เผยแพร่ระหว่าง พ.ศ. 2558–2568 จำนวน 11 เรื่องในสาขาที่เกี่ยวข้อง พร้อมจัดทำ annotated bibliography เพื่อสรุปสาระสำคัญและเตรียมความพร้อมสำหรับการวิเคราะห์เชิงลึก
3. ขั้นตอนการวิเคราะห์ที่ใช้เทคนิค Content Analysis ผ่านการเข้ารหัสข้อมูลทั้งในมิติเนื้อหา และมิติเชิงระเบียบวิธี ข้อมูลทั้งหมดถูกรวบรวมในตารางเมทริกซ์เพื่อเปรียบเทียบแนวโน้มร่วมและความแตกต่าง ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผลวิเคราะห์ด้วย triangulation การตรวจสอบสอดคล้องของรหัส และการอ้างอิงข้อมูลรองเพื่อลดอคติ
4. สุดท้าย ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อค้นพบเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์และพัฒนาโมเดลการเสริมสร้างพลเมืองใส่ใจสังคมที่ครอบคลุมองค์ความรู้ ทักษะ ค่านิยม และประสบการณ์จริงให้สอดคล้องกับบริบทไทย

ผลการวิจัย

การพัฒนาเด็กไทยให้เป็นพลเมืองใส่ใจสังคมเป็นโจทย์สำคัญในยุคที่บริบทสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมีความซับซ้อนและส่งผลต่อรูปแบบการมีส่วนร่วมของเยาวชนโดยตรง งานวิจัยนี้จึงมุ่งทำความเข้าใจทั้งคุณลักษณะพื้นฐาน เช่น วินัย ความรับผิดชอบ และคุณลักษณะขั้นสูงที่เกี่ยวข้องกับการคิดวิพากษ์ ความยุติธรรมทางสังคม และบทบาทเชิงประชาธิปไตย พร้อมชี้ให้เห็นว่าการระบุคุณลักษณะเพียงลำพังไม่เพียงพอหากปราศจากกลไกการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง ดังนั้นจึงนำเสนอโมเดลการเสริมสร้างพลเมืองใส่ใจสังคมผ่านการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และกิจกรรมอาสาสมัครในฐานกรอบเชิงระบบที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติ เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกสาธารณะอย่างต่อเนื่อง และสามารถปรับเปลี่ยนคุณลักษณะที่กำหนดในหลักสูตรให้เกิดขึ้นเป็นพฤติกรรมที่จับต้องได้ในชีวิตจริงอย่างยั่งยืน ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. คุณลักษณะและความท้าทายของความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมสำหรับเด็กไทย

คุณลักษณะความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมสำหรับเด็กไทย พบว่าองค์ประกอบของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์นั้นมีความซับซ้อนและได้รับอิทธิพลจากปัจจัยแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง คุณลักษณะสำคัญ 9 ประการที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาพลเมืองที่เป็นระบบ ตั้งแต่การรับผิดชอบต่อหน้าที่พื้นฐานส่วนตัว เช่น การมีวินัยและเคารพกติกา ไปจนถึงการยกระดับไปสู่บทบาทเชิงรุกที่มุ่งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะและการพัฒนาตนเองเพื่อส่วนรวม

คุณลักษณะเหล่านี้ได้รับการสังเคราะห์และบูรณาการแนวคิดสากลเกี่ยวกับพลเมืองที่มุ่งความยุติธรรม ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพลเมืองที่มีคุณภาพจะต้องสามารถคิดวิเคราะห์ ตั้งคำถามต่อความไม่เป็นธรรม และพร้อมผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในสังคมประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการกำหนดคุณลักษณะที่สูงเช่นนี้ แต่ความท้าทายสำคัญคือการที่ผลวิจัยพบว่าปัจจัยภายนอก เช่น สภาพเศรษฐกิจครอบครัวและบริบททางการเมือง มีอำนาจในการกำหนดระดับของการพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองเหล่านี้ในทางปฏิบัติ

การกำหนดชุดคุณลักษณะที่ครอบคลุมจึงยังไม่เพียงพอต่อการสร้างพลเมืองเชิงรุกอย่างแท้จริง เนื่องจากบริบทเฉพาะของสังคมไทยที่ยังคงมีปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างระบบอุปถัมภ์และอำนาจนิยม อาจเป็นอุปสรรคสำคัญที่

จำกัดศักยภาพของเยาวชนในการก้าวไปสู่การเป็นพลเมืองในระดับที่กล้าแสดงความคิดเห็นหรือการไม่เพิกเฉยต่อความอยุติธรรม การพัฒนาพลเมืองจึงต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการสร้างเวทีและโครงสร้างทางสังคมที่ปลอดภัยและเอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เพื่อให้คุณลักษณะที่กำหนดไว้ในหลักสูตรสามารถแปรเปลี่ยนเป็นพฤติกรรมเชิงรุกในชีวิตจริงได้

2. โมเดลการเสริมสร้างพลเมืองผ่านการเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์และการมีส่วนร่วมเป็นอาสาสมัคร

โมเดลการเสริมสร้างพลเมืองใส่ใจสังคมที่พัฒนาขึ้นนี้ทำหน้าที่เป็นกรอบเชิงวิชาการสำหรับพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองของเด็กไทย โดยบูรณาการการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตามกรอบวัฏจักรของ Kolb—การเผชิญสถานการณ์จริง การสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ และการทดลองปฏิบัติใหม่ให้เข้ากับกิจกรรมอาสาสมัครซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเผชิญปัญหาสังคมในบริบทจริง (Kolb, อ้างแล้ว) การผสมผสานทั้งสองช่วยลดข้อจำกัดของการเรียนรู้ที่เน้นทฤษฎีและการท่องจำ พร้อมเสริมพัฒนาการด้านความตระหนักรู้ต่อบทบาทพลเมือง ความร่วมมือ การคิดวิเคราะห์ และจิตอาสาที่ยั่งยืนในประสบการณ์ตรงและปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนคุณลักษณะของ พลเมืองเชิงรุกตามกรอบสังคมประชาธิปไตย และชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้เชิงประสบการณ์มีศักยภาพสูงในการก่อรูปจิตสำนึกสาธารณะและพฤติกรรมพลเมืองที่มีความหมายอย่างยั่งยืน

โมเดลที่นำเสนอชี้ให้เห็นข้อจำกัดของระบบการศึกษาไทยที่ยังเน้นการถ่ายทอดเนื้อหามากกว่าการสร้างประสบการณ์จริง ทั้งยังยืนยันว่าการพัฒนาพลเมืองคุณภาพต้องอาศัยการลงมือปฏิบัติ การอาสาสมัคร และการเรียนรู้ที่เผชิญปัญหาจริงผ่าน Service-Learning และ Problem-Based Learning ซึ่งพิสูจน์แล้วว่าสามารถเสริมทักษะคิดวิเคราะห์ การร่วมมือ และความตระหนักรู้ต่อสาธารณะได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ โมเดลยังเน้นว่าคุณลักษณะพลเมือง 9 ประการจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อครอบครัว ชุมชน เศรษฐกิจ และการเมืองทำหน้าที่เป็นระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของเยาวชน จึงสะท้อนชัดว่าการพัฒนาพลเมืองไม่อาจพึ่งพาเฉพาะหลักสูตรหรือกิจกรรมในโรงเรียน หากต้องอาศัยระบบนิเวศทางสังคมที่หล่อหลอมประสบการณ์ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เยาวชนเติบโตเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ เห็นคุณค่าสาธารณะ และพร้อมขับเคลื่อนสังคมประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน

สรุปและอภิปรายผล

การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคมในบริบทการศึกษาไทยเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งล้วนส่งผลต่อโอกาส ทักษะ และการปฏิบัติจริงของเด็กไทยต่อบทบาทพลเมือง การวิเคราะห์งานวิจัยด้านนี้จึงต้องพิจารณาเกินกว่ากรอบคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมในหลักสูตร โดยให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ตรง พื้นที่การมีส่วนร่วม และสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการคิด วิเคราะห์ และตั้งคำถามอย่างมีวิจารณญาณ นอกจากนี้ วิธีการจัดการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้จากประสบการณ์ การทำกิจกรรมเพื่อสังคม และการเรียนรู้เชิงบริการ ล้วนมีบทบาทสำคัญในการก่อรูปความตระหนักรู้ต่อประเด็นสาธารณะ และช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมภายใต้บริบทไทย สรุปได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. คุณลักษณะพลเมืองใส่ใจสังคมเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับบริบทสังคมไทยและต้องตั้งอยู่บนฐานการเรียนรู้เชิงวิพากษ์

คุณลักษณะพลเมืองของเด็กไทยไม่อาจแยกออกจากบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่โอบล้อมอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Banks (2010) ที่มองว่าพลเมืองประชาธิปไตยต้องเติบโตในสภาพแวดล้อมที่ลดความเหลื่อมล้ำและเอื้อต่อการตั้งคำถามต่ออำนาจเชิงโครงสร้าง กรณีของไทยที่มีระบบอุปถัมภ์และบรรยากาศกดทับทางความคิดเห็นยังสะท้อนความจำเป็นของพลเมืองศึกษาเชิงวิพากษ์เพื่อให้เด็กพัฒนาความตระหนักรู้ ความรับผิดชอบสาธารณะ และความสามารถคิดวิเคราะห์อย่างเป็นอิสระ การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการสะท้อนคิดตามแนวคิดของ Freire (1970) และ Schön (1992) ทำให้ผู้เรียนเผชิญสถานการณ์จริง เห็นพลวัตอำนาจในชีวิตประจำวัน และก่อรูป critical consciousness ซึ่งเป็นรากฐานของคุณลักษณะพลเมืองที่การเรียนรู้แบบท่องจำไม่สามารถสร้างได้

2. การพัฒนาพลเมืองต้องอาศัยการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงควบคู่โครงสร้างสนับสนุนทางสังคม และสามารถพัฒนาเป็นโมเดลเชิงปฏิบัติได้

การบูรณาการกระบวนการเรียนรู้แบบใช้ประสบการณ์เป็นฐาน รวมถึงกิจกรรมอาสาสมัครและ Service-Learning เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง เห็นปัญหาในสังคม และพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับ Astin and Sax (1998) ที่ชี้ว่าอาสาสมัครเสริมความรับผิดชอบต่อและแนวโน้มการมีส่วนร่วม และ Butin (2010) ที่เห็นว่า Service-Learning ก่อรูปทักษะสังคมและจิตสำนึกพลเมืองเชิงยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การทำให้คุณลักษณะพลเมืองเกิดขึ้นได้จริงต้องอาศัยโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการเติบโตของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ ครอบครัว ความมั่นคงทางสังคม หรือสภาพการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับกรอบนิเวศสังคมของ Bronfenbrenner (1979) ที่ระบุว่าพัฒนาคนจำเป็นต้องเป็นความร่วมมือของครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และรัฐ การสังเคราะห์เหล่านี้จึงนำไปสู่การพัฒนาโมเดลเสริมสร้างพลเมืองใส่ใจสังคมที่ใช้เป็นกรอบแนวทางเชิงปฏิบัติให้สถานศึกษาส่งเสริมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ร่วมกับโครงสร้างสังคมที่สนับสนุนการเติบโตของพลเมืองประชาธิปไตย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรลดการสอนเชิงทฤษฎี และเพิ่มกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนทำงานอาสาสมัคร แก้ปัญหาสาธารณะในพื้นที่จริง และมีระบบสะท้อนคิดอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อเชื่อมประสบการณ์เข้ากับคุณลักษณะพลเมืองทั้ง 9 ประการ โดยเฉพาะความคิดวิพากษ์และความยุติธรรมทางสังคม ซึ่งพบว่าเติบโตได้เด่นชัดเมื่อผู้เรียนเผชิญสถานการณ์จริงมากกว่าการเรียนรู้แบบท่องจำ

2. ควรสร้างพื้นที่สนทนาและเวทีสาธารณะในโรงเรียนที่ปราศจากแรงกดดันทางอำนาจ เพื่อให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์ การตั้งคำถาม และการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ โดยรัฐ โรงเรียน และภาคประชาสังคมสนับสนุนร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบที่ชี้ว่าคุณลักษณะพลเมืองขั้นสูงไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากไม่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรดำเนินงานวิจัยเชิงทดลองหรือกึ่งทดลองในโรงเรียนต่างบริบท เช่น เมือง-ชนบท หรือพื้นที่ที่มีความเหลื่อมล้ำต่างกัน เพื่อประเมินผลของโมเดลต่อคุณลักษณะพลเมืองทั้ง 9 ประการอย่างเป็นระบบ และเข้าใจปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคมที่มีผลต่อการพัฒนาเยาวชน ซึ่งจะช่วยปรับโมเดลให้ยืดหยุ่นและใช้ได้จริงในบริบทที่กว้างขึ้น

2. ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาในพื้นที่หรือโรงเรียนที่สามารถบูรณาการ Service-Learning ได้ อย่างยั่งยืน เพื่อวิเคราะห์การสนับสนุนของครอบครัวและชุมชนต่อการสร้างพื้นที่ปลอดภัยและการเรียนรู้ด้านพลเมือง ผลลัพธ์จะช่วยสังเคราะห์แนวทางความร่วมมือเชิงระบบ และต่อยอดเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับพัฒนาระบบนิเวศทางสังคมที่เอื้อต่อการเติบโตของพลเมืองประชาธิปไตย

บรรณานุกรม

- ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. (2555). *ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย*. เอกสารรายงานวิจัยเผยแพร่ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 13 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ 22-24 มีนาคม 2555.
http://www.kpi.ac.th/kpith/images/stories/2012/13/citizenship%20paper_22mar12
- ปริณุต ไชยนิชัย และ สมพงษ์ เกสานุช. (2564). *รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการพัฒนาสื่อสร้างสรรค์เพื่อเสริมสร้างบุคลิกภาพประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2552). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง: Civic education พัฒนาการการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ "คน"*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- อรรถพล อนันตวรสกุล. (2560). *ห้องเรียนประชาธิปไตยไม่ได้อยู่แต่ในวิชาหน้าที่พลเมือง*.
<https://thematter.co/social/active-citizen/24144>
- อภิชา ภิรมมาบุตร และ เพียรพิทย์ โรจนปัญญา. (2568). *แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ในสังคมประชาธิปไตย*. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี*, 1(1), 119-134.
- Astin, A. W., and Sax, L. J. (1998). How undergraduates are affected by service participation. *Journal of College Student Development*, 39(3), 251-263.
- Banks, J. A. (2010). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. In F. Salili and R. Hoosain (Eds.), *Democracy and multicultural education*, 15-41.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Butin, D. (2010). *Service-learning in theory and practice: The future of community engagement in higher education*. Springer.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J., and Mienie, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1516-1530.
- Denby, R. A. (2008). *The impact of service-learning on students' sense of civic responsibility* (Master's thesis). The University of Western Ontario.
- Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Macmillan.
- Edwards, M. (2014). *Civil society* (3rd ed.). Polity Press.
- Ellis, S. J., and Noyes, K. H. (1990). *By the people: A history of Americans as volunteers*. Walker and Company.
- Eyler, J., and Giles, D. E. (1999). *Where's the learning in service-learning?* Jossey-Bass.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Continuum.
- Furco, A. (1996). Service-learning: A balanced approach to experiential education. *Expanding Boundaries: Serving and Learning*, 2-6.
- Hadijah, N. (2025). Civic engagement and its impact on community development. *Eurasian Experiment Journal of Humanities and Social Sciences*, 7(3), 21-26.
- Hmelo-Silver, C. E. (2004). Problem-based learning: What and how do students learn? *Educational Psychology Review*, 16(3), 235-266.

- Hoskins, B., and Kerr, D. (2012). *Final report: Participatory citizenship in the European Union*. European Commission.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.
- Lawson, H. (2001). Active citizenship in schools and the community. *Curriculum Journal*, 12(2), 163–178.
- Passe, J. (2010). *Teaching citizenship in the 21st century*. Information Age Publishing.
- Penner, L. A. (2004). Volunteerism and social problems: Making things better or worse? *Journal of Social Issues*, 60(3), 645–666.
- Schön, D. A. (1992). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Routledge.
- Seeda, K., and Chamaratana, T. (2023). Youth citizenship in the 21st century: Lessons from Thailand. *Asian Crime and Society Review*, 10(2), 40–46.
- Tennant, M., and Pogson, P. (1995). *Learning and change in the adult years: A developmental perspective*. Jossey-Bass.
- Thairoongrojana, S. (2024). Empowering youth through cultural and citizenship education: A strategic learning model to combat alcohol consumption in Khon Kaen Province. *Journal of Exploration in Interdisciplinary Methodologies (JEIM)*, 1(3), 1–12.
- Westheimer, J., and Kahne, J. (2004). Educating the good citizen: Political choices and pedagogical goals. *PS: Political Science and Politics*, 37(2), 241–247.